

МАЛОВЖИВАНІ СУФІКСИ ТА УНІФІКСИ У ВАРІАНТАХ ВЛАСНИХ ІМЕН ЖИТЕЛІВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У статті проаналізовані рідковживані суфікси та унікси у варіантах власних імен Західного Полісся та здійснено їх порівняння з апелятивами.

Ключові слова: маловживані суфікси, варіанти власних імен, апелятиви.

Нестерчук О. Редкоупотребляемые суффиксы и унификсы в вариантах собственных имен жителей Западного Полесья

В статье проанализированы редкоупотребляемые суффиксы и унификсы вариантов собственных имен Западного Полесья и осуществлено сравнение их с апелятивами.

Ключевые слова: редкоупотребляемые суффиксы, варианты собственных имен, апелятиви.

Nesterchuk O. Hardly applicable suffixes and unifiksi in the variants of the proper names of Zakhidne Polissya.

This articles analysed riddkovzhivani suffixes and uniksi variants of the proper names of Zakhidne Polissya and comparison from apelyativami of the general names is carried out.

Key words: hardly applicable suffixes, variants of the proper names, apelyativi.

До складу сучасного українського іменника входять давньоєврейські, грецькі та латинські імена, запозичені разом із прийняттям християнства. Пізніше офіційний іменник поповнили дохристиянські імена, переважно скандинавського та слов'янського походження. І вже зараз багато візантійських імен, напр., Іван, Олексій, Михайло, Григорій, Петро, Ганна, Оксана, Олена, вважаємо своїми, українськими, тому що вони адаптовані до "рідного" звучання і від них можна утворювати форми, властиві українським говіркам, насамперед легко можна утворити найрізноманітніші варіанти – то зі значенням зменшеності-пестливості, то збільшеності-згрубілості, як і від звичайних апелятивів, для чого використовують здебільшого суфіксацію.

Про продуктивні суфікси у західнополіських варіантах імен ми вже писали (див. [Нестерчук 2, 264-265]). Але є також певна кількість варіантів імен із маловживаними суфіксами, які побутують на досліджуваній території Західного Полісся.

Отже, темою нашого повідомлення є маловживані суфікси у варіантах власних імен жителів Західного Полісся. Матеріал зібраний експедиційним методом, а також використано "Словник варіантів власних імен північно-західної України" [3].

Завдання нашого дослідження – виявити рідковживані суфікси та уніфікси серед варіантів чоловічих імен і порівняти їх творення з апелятивами. Оскільки варіанти утворені від власних імен (іменників), то й порівнюватимемо із загальними назвами десубстантивів.

Рідковживані суфікси у варіантах чоловічих імен

-'аг-а: *Вас'ага* < Вася (Рівне Лбм В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *рубут'ага*, *морд'ага* 'обличчя', *рад'ага* 'рядно' [1, с. 41].

-аг-а: *Павл'ага* (Рівне Лбм В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *лом'ага* 'ломака', [1, с. 41].

-аї: *П'імаї* (Нудиже Лбм В), пор. апелятиви продуктивного типу: *рот'аї* 'криклива людина', *більмаї* 'з витрішкуватими очима', *вусаї* 'з вусами', *бородаї* 'з бородою' [1, с. 42].

-ан: *Макс'іан* < Максим (Мокрець Тр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *брат'ан*, *друг'ан*, *каж'ан* [1, с. 41].

-ар-а: *Дмит'ара* < Дмитро (Шацьк В), *Ст'онара* < Стьопа (Хобултова В-В В), пор. апелятиви продуктивного типу: *брехун'ара* 'обманщик', *нос'ара*, *рот'ара*, *спин'ара* [1, с. 60].

-ах: *Андр'іах* < Андрій (Журавлине Ст В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *киц'ах* 'китиця', *курах* 'курник', *кутах* 'яслі в хліві', *коструб'ах* 'тверда частина пір'їни', *сопл'ах* 'льодова бурулька' [1, с. 68].

-ах-а: *В'ітаха* (Берестяни і Цумань Квр, Гірники Рт В, Кисилин Лк В), *Кол'аха* (Тоболи К-К В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *горлаха* 'криклива людина', *йазикаха* 'базіка', *лимаха* 'нерішуча людина' [1, с. 68].

-ач: *Кал'ач* < Коля (Межисить Рт В), *Мих'ач* < Михайло (Боцянівка Дбн Р), пор. апелятиви продуктивного типу: *пуз'ач*, *брух'ач* 'той, хто має великий живіт', *циб'ач* 'довгоногий чоловік', *варг'ач* 'губатий чоловік' [1, с. 69].

-аш: *Анаш* < Ананій, *Гад'аш* < Адам, *Гаркаша* < Аркадій, *Мат'аш* < Матвій (Нові Червища К-К В, Колодії Мн В), *Томаш* < Тимофій (Колодеже і Сенкевичівка Гр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дом'аш* 'той, хто знаходиться вдома', *алкаш* 'алкоголік', *курташ* 'верхній суконний одяг' [1, с. 73].

-аш-а: *Бод'аша* < Богдан, *Кост'аша* < Костя (Колки Мн В, Ратне В. Любомль В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *латаша* 'латаття', *риг'аша* 'незграбна людина' [1, с. 73].

-б-а: *Вал'ба* < Валя < Валентин (Липно Квр В), *В'ім'ба* < Вітя (Комарово і Чорниж Мн В), *Кол'ба* (Комарово, Будки і Чорниж Мн В), *С'єрба* < Сергій (Чорниж Мн В), *С'ірожба* (Липно Квр В), *Й'урба* (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дружба* 'головний розпорядник на весіллі', *кул'ба* 'ціпок' [1, с. 74].

-в-а: *Пах'ва* < Паша (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бот'ва* 'листя буряків', *грош'ва* 'гроші', *пелеш'ва* 'поліщуки' [1, с. 74].

-д-о: *Кол'до* < Коля (Дубище і Берестяни Квр В),

-д'ор: *Санд'ор* < Саня (Сильно Квр В),

-др-а: *Саш'ундра* < Сашун (Холоневичі Квр В), *Гал'ондра* < Олексій (Туричани Тр В),

-ег-а: *Васил'єга* (Великі Цепцевичі Вл Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *баб'єга* 'стара негарна жінка', *бан'єга* 'велика банка' [1, с. 77].

-єї: *Назар'єї* (Щуровичі Рд Л), *Павл'єї* (Підгірне Рж В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *шчав'єї* 'щавель', *миш'єї* 'широколиста осока', *пир'єї* 'пирій' [1, с. 77].

-ел-а: *Гриш'єла* (Старий Чорторийськ Мн В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *баб'єла* 'товста баба', *гус'єла* 'гусениця' [1, с. 79].

-ен: *Кирил'єн* < Кирило (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *руж'єн* 'загострена палиця, на яку настромляють сало, коли печуть на вогнищі' [1, с. 80].

-єнз-а: *Колі'єнза* < Коля (Заліси Рт В),

-ент'її: *В'ім'єнт'її* (Мирне Гр В), *Д'ім'єнт'її* (Верба В-В В, Дубище Рж В, Колки Мн В),

-енц: *Лорéнци* < Ларіон (Колодії Мн В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *зок'єнце, рожéнце, полотéнце* 'перетинка між пальцями на ногах водоплавних птахів' [1, с. 88].

-ер-а: *Петéра* < Петя (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бабéра* 'огрядна стара баба', *д'ідéра* 'дідуган' [1, с. 89],

-ес: *Йуркéс* < Юрко (Чорниж Мн В),

-ес'к-о: *Максéс'ко* < Максим (Оріхово Рт В),

-ех-а: *Мишéха* < Міша (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *лимéха* 'неповоротка людина', *торбéха* 'велика сумка', *купéха* 'велика купа чого-небудь' [1, с. 90].

-ец'-а: *Іванéц'а* < Іван (Світязькі Смолярі Шц В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *кумéця* 'кума' [1, с. 93].

-еш: *Питрéш* (Велика Глуша Лбш В),

-ж-а: *Ганжá* < Андрій (Дубище Квр В),

-з'-о: *Макáрз'о* < Макар (Торчин Лц В), *Дóз'о* < Теодор (Полове Рд Л),

Вáнз'о < Ваня (Цумань Квр В, Козин Рдв Л),

-иг-а: *Йури́га* < Юрій (Холоневичі Квр В), пор. апелятиви, де суфікс є уніфіксом: *итані́га* 'холоша штанів'

-ил-о: *Адамі́ло* (Городище Квр В), *Колі́ло* < Коля (Підкормілля Лбш В), *Павлі́ло* < Павло (Станин Рд Л), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *коц'убі́ло* 'держак коцюби', *логові́ло* 'місце, де лежав і качався кінь' [1, с. 103].

-ин-а: *Стасі́на* < Стас < Євстахій (Новосілля Зр Р), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *запалчі́на* 'сірник', *шафі́на* 'мисник', *коморчі́на*, *ла́вчина*, *сироті́на* [1, с. 106].

-ис: *Йури́с* (Забужжя Лбм В),

-ич: *Сáнич* < Саня (Дерно Квр В, Миляновичі Тр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: за родинними зв'язками: *ро́дич*, *братáнич*, назви тварин (самців): *титéрич*, *наві́ч* [1, с. 131].

-иш: *Павлі́ш* (Черче К-К В, Згорани Лбм В, Колодеже Гр В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *тилі́ш* 'тухий бік леза ножа', *латі́ш* 'старий одяг', *грумі́ш* 'грунт із значним домішком піску' [1, с. 132].

-іо: *Демéтр'іо* (Радехів Лбм В, Комарово Мн В),

-іс': *Вас'іс'* < Вася (Галина Воля Ст В),

-ісус: *Макс'ісус* < Максим (Лісове Мн В),

-іч: *Д'óмн'іч* < Дмитро (Любохини Ст В),

-ічк'ін: *Вáс'ічк'ін* (Журавлине Ст В),

-к-а: *Па́ка* < Павло (Хринів Ів В), *С'éка* < Сергій (Новокотів Лц В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *до́н'ка*, *о́н'чка*, *ма́тка*, *д'і́ччинка*, *диті́нка*, *сестрі́чка*, *ба́бка* [1, с. 153].

-л'-а: *Кóрл'а* < Коля (Чорниж Мн В), *Па́л'а* < Павло (Видраниця і Конице Рт В, Тельчі Мн В), *Тарáл'а* < Тарас (Бужанка Ів В), пор. апелятиви, що не становлять

словотвірного типу, а є поодинокими дериватами: *тіскл'а* ‘маленька дитина, що плаче’, *шіхл'а* ‘лихорадка’, *х'іхл'а* ‘наріст на паляниці’ [1, с. 162].

-лик: *Мирóслик* < Мирось (Романів Лц В), *Мі́хлик* < Михайло (Сильно Квр В),

-л'ік: *Вáсл'ік* < Вася (Жидичин Квр В),

-л'-о: *Лéл'о* < Валерій (Сільце Квл В, Невір Лбш В), *Пáл'о* < Павло (Комарово Мн В, Кислин Лк В, Микуличі В-В В),

-ман: *Кóл'ман* < Коля (Берестя Дбр В, Великі Цепцевичі Вл Р), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *лахмáн* ‘старий порваний одяг’, *глу́шман*, *ло́цман* [1, с. 164].

-нел: *Леóнел* < Лео < Левко (Колодії Мн В),

-ниці'-а: *Пéтниця'а* < Петро (Пустомити Гр В),

-н'ік: *Тóн'ік* < Толя (Перемиль Гр В, Коритниця Лк В),

-н'іч: *В'ітáл'н'іч* < Віталій (Залаззя Лбш В),

-н-о: *Михнó* < Михайло (Заболоття Ск Л), *Саинó* (Галина Воля Ст В), *Паинó* (Тристеня Рж В), *Йурнó* (Карпилівка Квр В, Заріччя В-В В), пор. апелятиви: *ружнó* ‘один з кілків по боках саней’, *хатнó*, *хмарнó*, *калнó* ‘грязь на дорозі’, *шаннó* ‘велика шапка’ [1, с. 180].

-н'-о: *Тимóн'о* < Тимофій (Лопавше Дм Р),

-ни: *Гренц* < Григорій (Старий Чорторійськ Мн В, Козлів Лк В, Текля Ст В),

-ок: *Ігурóк* < Ігор (Луків Тр В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *чолов'ічок*, *зрачóк* ‘зіниця ока’, *згáрок* ‘кінець носа собаки’, *храстóк* ‘хрящ’, *кружóк* ‘дощечка у бочці з квашеною капустою’, *кошолóк* ‘кошик’ [1, с. 190].

-ол': *Андрóл'* < Андрій (Лобна Лбш В),

-ол'д: *В'ітóл'д* < Вітя (Бобли і Турійськ Тр В, Перемиль Гр В),

-он: *Вал'ерóн* (Рачин Гр В), *В'ім'он* (Смолигів Лц В), *Д'імóн*, *Левóн* < Левко (Більче Дм Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бúс'он* ‘лелека’, *бацóн* ‘дерун’ [1, с. 194].

-он'-а: *Серóн'а* < Сергій (Романів Лц В),

-онд-а: *Петрóнда* < Петро (Видерта К-К В),

-ондр-а: *В'італ'óндра* < Віталій (Видерта К-К В),

-оп-а: *Андрóпа* (Видраниця Рт В, Новокотів Лц В), *Гандрóпа* (Черськ Мн В, Лопавше Дм Р), *Кост'óпа* < Костя (Галина Воля Ст В), *С'іропа* < Сергій (Куснище Лбм В),

-ор: *Мет'óр* < Мітя < Дмитро (Залаззя Лбш В), пор. апелятиви: *танцóр*, *качóр* ‘самець качки’ [1, с. 196].

-ор-а: *В'ім'óra* (Гораймівка і Чорниж Мн В), пор. апелятиви: *мац'óra* ‘велика годована свиня’, *нецóra* ‘кімнатна піч (грубка)’ [1, с. 196].

-ос: *Вал'éрос* < Валерій (Веселе Лц В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бал'кóс* ‘кінець балки в причілку хати’ [1, с. 196].

-от-а: *С'ерóта* < Сергій (Собіщиці Вл Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бидóта* ‘бідняки’, *парубóта* ‘парубки’, *свинóта* ‘погані люди’, *немóта* ‘німці’ [1, с. 197].

- оц**: *Кол'оц* (Яревище Ст В), *Пашоц* < Паша (Видраниця Рт В),
- ош**: *Григорош* (Сільце Квл В, Шклінь Гр В), пор. апелятиви, де суфікс е уніфіксом: *макош* 'невеликий макотер' [1, с. 202].
- ошик**: *Валерйошик* (Буяни Лц В),
- п-а**: *Тона* < Толя (Воютин Лц В), *Пена* < Петро (Підгірне Рж В, Козлів Лк В, Селець Тр В, Торчин Лц В),
- п-е**: *Пепе* < Петро (Холоневичі і Сильно Квр В)
- пш-а**: *Пеша* < Петро (Звірив і Городище Квр В),
- рик**: *В'ітрик* < Вітя (Серхів Мн В, Личини К-К В, Холоневичі Квр В),
- с**: *Ленс* < Ленко < Леонід (Литовеж Ів В), *Тимос'* < Тимофій (Липини Лц В), пор. уніфікс: *крікси* 'хвороблива плаксивість у малих дітей'
- с'-а**: *Кос'а* < Коля (Підкормілля Лбш В, Заліси Рт В, Завишень Ск Л),
- с'к'-і**: *Кол'с'к'і* < Коля (Липно Квр В),
- стиї**: *Дім'астиї* < Діма (Сокіл Лбм В),
- т-а**: *Тол'та* < Анатолій (Гута Рт В), *Лонта* < Льоня (Велицьк Квл В), *Кол'та* < Коля (Чорниж Мн В), *Йурта* < Юра (Чорниж Мн В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *кул'та* 'залишок ампутованої руки' [1, с. 205].
- тар**: *Дім'ітар* < Діма (Ковель В, Комарово Мн В),
- тас**: *Йуртас* (Матейки Мн В),
- т'-о**: *Вант'о* < Ваня (Городок Мн В),
- т'ор**: *Сант'ор* < Саня (Головно Лбм В),
- уган**: *Пім'уган* < Петя (Павлівка Ів В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *д'ідуган* 'старий негарний дід' [1, с. 207].
- ушен-а**: *Кол'ушена* (Світязькі Смолярі Шц В),
- ф-а**: *Йуфа* < Юрій (Затурці Лк В),
- хн-о**: *Сахно* < Саша (Сильно Квр В), цей похідний суфікс уживаний тільки у варіантах імен [1, с. 227].
- ц'**: *Гриць*, *Проць* (Сильно Квр В),
- ц-а**: *Коса* < Коля (Жиричі Рт В),
- ц'-а**: *А%орц'а* < Артем (Прилуцьк Квр В), *Росц'а* < Ростік (Хоцунь Лбш В), пор. апелятиви: *вор'ітц'а* 'хвіртка', *видел'ц'а* 'виделка', *біл'ц'а* 'поручні' [1, с. 228].
- ц'ік**: *Вал'ц'ік* < Валентин (Павлівка Ів В),
- ч-а**: *Кол'ча* (Камінь-Каширський В), *М'іча* (Березолуки Рж В), *Йоча* < Юрій (Бобли Тр В), *Йурча* (Суськ Квр В, Буцинь, Галина Воля і Смолярі Ст В), пор. апелятиви непродуктивного типу: назви малих осіб та істот – *дитинча*, *циганча*, *воробча* [1, с. 230].
- чак**: *Лончак* < Льоня (Торчин Лц В, Каливиця Лбш В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *норчак* 'мисливський собака', *дворчак* 'непородистий собака' [1, с. 231].
- ч'-і**: *А%орч'і* < Артем (Прилуцьке Квр В, Шклінь Гр В),

- ч'-у: *Тóмч'у* < Тимофій (Поториця Ск Л),
- шек: *Йарóвшек* < Ярослав (Вербично Тр В),
- шк-о: *Мирóшко* < Мирослав (Смордва Мл Р, Амбуків В-В В, Городище Квр В),
- шт-а: *Вáл'шта* < Валентин (Любомль В), *Івáншта* < Іван (Смідин Ст В), *М'шта* (Бортяхівка Рж В),
- штал': *Гр'штáл'* < Гриша (Туричани Тр В),
- штик: *Йак'éмитик* < Яків (Липно Квр В),
- шт-о: *Пиліпшто* (Велицьк Квл В).

Висновок. Серед західнополіських варіантів чоловічих імен використано 11 малопродуктивних суфіксів (*ах-а, -аш, -б-а, -з'-о, -ил-о, -н-о, -он, -оп-а, -т-а, -ч-а, -шт-а*, що виявлені у трьох-чотирьох варіантах). До непродуктивних належить лише 8 суфіксів (*-ар-а, -ач, -аш-а, -д-а, -др-а, -ей, -ент'її, -с*), усі інші словотворчі форманти – уніфікси. Усе це свідчить про певну вільність у творенні варіантів імен.

42 суфікси вжито у варіантах чоловічих імен та апелятивах (*-аг-а, -ат-а, -аї, -ел-а, -иг-а, -к-а* та інші), а 58 використано лише для творення варіантів імен (*-д-о, -енз-а, -іс', -іч, -ес, -лик, -онд-а, -др-а, -нел, -н'ік, -н'-о, -нц, -ол'* та ін.). Отже, можна стверджувати, що при спільній словотвірній тенденції серед західнополіських дериватів існують і досить суттєві відмінності між апелятивами та онімами, зокрема варіантами власних імен, за допомогою яких мовець міг висловити своє ставлення до конкретної особи – пестливе чи згрубіле, а також індивідуалізувати її, тоді як серед апелятивів індивідуалізація здебільшого відсутня.

Умовні скорочення назв районів та областей

В	Волинська область	Лбм	Любомльський район
Л	Львівська область	Лбш	Любешівський район
Р	Рівненська область	Лк	Локачинський район
В-В	Володимир-Волинський	Лц	Луцький район
Вл	Володимирецький район	Мл	Млинівський район
Гр	Горохівський район	Мн	Маневицький район
Дбн	Дубнівський район	Рж	Рожищанський район
Дбр	Дубровицький район	Рд	Радехівський район
Дм	Демидівський район	Рдв	Радивилівський район
Зр	Зарічненський район	Рт	Ратнівський район
Ів	Іваничівський район	Ск	Сокальський район
К-К	Камінь-Каширський район	Ст	Старовижівський район
Квл	Ковельський район	Тр	Турийський район
Квр	Ківерцівський район	Шц	Шацький район

Література

1. Аркушин Г. Іменний словотвір західнополіського говору: Монографія / Г. Л. Аркушин. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 764 с.
2. Нестерчук О. Г. Продуктивні словотвірні типи варіантів власних імен // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів “Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє” (13–14 травня 2009р.): у 3-х т. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 3. – С. 264–265.
3. Словник варіантів власних імен північно-західної України А-Я. / Упорядник Г. Л. Аркушин. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 372 с.